

Rondblik

Antwoord op een vraag

P. Niemeijer

Bij de besluiten van de laatste synode ‘die effectuering in de plaatselijke kerken meebrengen’, staat o.a. het besluit inzake ‘gasten aan het avondmaal’. Het meest saillante onderdeel van dat besluit luidt:

‘ten aanzien van leden van kerken waarmee geen zusterkerkrelatie bestaat, te antwoorden dat een kerkenraad iemand als gast aan het avondmaal kan toelaten, wanneer de kerkenraad zich ervan overtuigd heeft dat betrokkene:

- a. een aanvaardbare reden heeft het avondmaal in de gemeente te vieren en dat zijn deelname dienstbaar is aan de opbouw van het lichaam van Christus,**
- b. in de eigen kerk tot het avondmaal is toegelaten, niet onder tucht staat, instemt met de gereformeerde belijdenis en godvrezend leeft, zoals bedoeld in art. 60 KO;**
- c. met het oog op deelname aan het avondmaal bereid is zich te onderwerpen aan de onderlinge aansporing en aan het toezicht van de kerkenraad.**

De wijze waarop de kerkenraad gasten hiervan in kennis stelt moet duidelijk zijn voor zowel de gasten als de eigen gemeente’ (Acta GS Amersfoort-Centrum 2005, art. 50).

Wat gebeurt er in dit synodebesluit? Hebben we vanaf nu een welomschreven regeling die door alle kerken moet worden uitgevoerd? Moeten vanaf nu alle kerken gasten toelaten die aan de genoemde criteria voldoen? Is dat de effectuering die dit synodebesluit meebrengt? Graag ga ik op die vraag in dit artikel in.

De vraag

In het besluit van de synode vallen een paar uitdrukkingen op. Ik bedoel de woorden ‘te antwoorden’ en ‘kan’ (toelaten). Het lijken niet de meest wezenlijke woorden uit het besluit, maar u moet er toch niet overheen lezen! Want ze verraden de achtergrond van het besluit en geven er een specifieke kleur aan.

Wat is namelijk het geval?

De synode vond op haar tafel een brief van de Particuliere Synode van Holland-Noord 2005. Deze particuliere synode was om een oordeel gevraagd over de praktijk van het toelaten van gasten aan het avondmaal, die in een van de kerken in haar ressort werd toegepast. Tegen die praktijk was door een andere kerk in het ressort een bezwaarschrift ingediend, eerst bij de classis en later bij de PS. De PS besloot zich van een oordeel over de aangevochten praktijk te onthouden. Want, zei ze, over die vraag bestaat niet alleen binnen onze kring (en breder in het kerkverband) verlegenheid, het is ook een zaak die de kerken gemeenschappelijk aangaat en waarover dus niet een particuliere synode, maar de generale synode een besluit moet nemen. De PS schetste als achterliggend probleem de vraag naar de betekenis en reikwijdte van art. 60 KO. Dat artikel luidt: ‘Tot het avondmaal van de Here zal de kerkenraad alleen hen toelaten die belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer hebben gedaan en godvrezend leven. Zij die uit zusterkerken komen, zullen op grond van een goede attestatie inzake leer en leven toegelaten worden.’

Volgens de een, aldus de PS, zegt dit artikel niets over eventuele gasten uit andere kerken in binnen- en buitenland, maar heeft het puur betrekking op leden van de eigen kerken. Bij gasten uit andere kerken ligt de verantwoordelijkheid vooral bij de avondmaalganger zelf die zich heeft te beproeven op de punten die het avondmaalformulier aanwijst.

Volgens een ander regelt art. 60 KO twee dingen: de toelating van eigen leden in de weg van openbare geloofsbelijdenis én de toelating van gasten uit zusterkerken. Art. 60 KO zou toelating van gasten uit andere dan zusterkerken uitsluiten, behalve in uitzonderingssituaties als genoemd in eerdere synodebesluiten (asielzoekers en bewoners van zorginstellingen). De PS constateert dat er geen ondubbelzinnige regel is op dit punt. Ze vraagt de synode 'de kerken te willen dienen met een nadere toelichting of uitspraak over artikel 60 KO'. Wie geen vreemde is in Jeruzalem, weet dat dit inmiddels een actuele vraag is binnen onze kerken: op meer dan één plaats buigen kerkenraden en classes zich erover of hebben die er recent al een besluit over genomen. Goed dus dat de zaak werd voorgelegd aan de generale synode. En er, nu de zaak actueel is, door de gezamenlijke kerken een duidelijkheid dan wel afbakening gegeven kan worden die tot dusver kennelijk ontbrak.

De betekenis van artikel 60 KO

De particuliere synode van Holland-Noord vroeg naar de betekenis van art. 60 KO. Wat wordt daar nu precies geregeld? Wordt daar ook iets gezegd over toelating van gasten uit andere dan zusterkerken?

Om maar meteen het antwoord door te geven: de synode was van oordeel dat artikel 60 KO niet spreekt over de mogelijke toegang tot het avondmaal van gasten uit andere kerken: 'het toelaten van gasten aan het avondmaal uit andere dan zusterkerken is een uitzonderingssituatie waarover art. 60 KO niet expliciet spreekt' (grond 1). Het woord 'alleen' in het eerste lid van art. 60 KO mag niet in die zin geprest worden dat toelating buiten de in art. 60 KO genoemde categorieën zou worden uitgesloten. Het woord 'alleen' is bij de herziening van de kerkorde in 1978 om taalkundige redenen toegevoegd.

De kerken hebben in artikel 60 KO willen regelen langs welke weg binnen de gereformeerde kerken de toegang tot het avondmaal liep. Dat gebeurde in de zestiende en zeventiende eeuw trouwens in een andere situatie dan nu bij ons. Niet alleen moest positie bepaald worden tegenover de 'eerste communie' die men uit de roomse kerk kende en waarvoor geen echte geloofskennis en -belijdenis nodig was. Maar men kende in de zeventiende eeuw ook het verschijnsel van de zgn. 'liefhebbers van de gereformeerde religie'. A.Th. van Deursen vertelt van hen dat ze wel de kerkdiensten heel trouw bijwoonden, maar geen belijdenis van het geloof aflegden en dus ook geen lid van de kerk werden. In die situatie schiep artikel 60 duidelijkheid: alleen toegang in de weg van openbare geloofsbelijdenis. Dat is de weg voor toelating tot het avondmaal zowel voor doopleden als voor de zgn. liefhebbers van de gereformeerde religie.

Een tweede verschil tussen de situatie ten tijde van de opstelling van de kerkorde en onze tijd is, dat men indertijd niet meerdere kerken van gereformeerd belijden kende. Er was één ongedeelde gereformeerde kerk. Daarbuiten waren kerken met een andere confessie. Dat is inmiddels wel anders met het huidige 'tien keer gereformeerd'. Zonder het predikaat 'gereformeerd' al die 'tien keer' te wettigen, leven we inmiddels wel ná de synodes van Heemse 1984-85 en Spakenburg-Noord 1987. Kort samengevat spraken die uit, dat er op onaanvaardbare wijze tekort wordt gedaan aan de breedheid van Christus' werk en aan Gods barmhartigheid in het vergaderen van de kerk, als gesteld wordt (zoals door ds. J. Hoorn gebeurde) dat er buiten de kerk niemand gelovig of gereformeerd genoemd kan worden. 'Steeds is erkend dat de Here in zijn welbehagen nieuw leven kan werken, ook kerkelijk leven, buiten de grenzen van de kerk die in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd' (*Acta GS Heemse 1984-85*, art. 131, besluit II, grond 3; zie ook *Acta GS Zuidhorn 2002-2003*, art. 15). Heeft dit ook gevolgen voor onze avondmaalspraktijk?

Bevoegdheid van kerkenraad en synode

Artikel 60 spreekt zich naar het oordeel van de synode van Amersfoort-Centrum niet uit over de toelating van gasten uit andere dan zusterkerken. Dat betekende dat er op dat punt dus geen expliciete regeling bestond.

De vraag zou gesteld kunnen worden of op dit gebied elke plaatselijke kerk niet vrijgelaten zou kunnen worden om een eigen beleid te voeren. Sterker nog: was die vrijheid al niet aan de kerkenraden toegekend door de synode van Leusden 1999? Die synode besloot immers in het kader van de regelgeving inzake plaatselijke samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid: 'geen uitspraak te doen inzake een verzoek van de kerk van Hattem om de kerken de vrijheid te laten om onder nader omschreven condities leden uit de Christelijke Gereformeerde Kerken tot het avondmaal toe te laten'. De synode van Leusden voerde als grond aan: 'de GS wil niet treden in de bevoegdheid van de plaatselijke kerken met betrekking tot de toelating tot de viering van het heilig avondmaal' (*Acta GS Leusden 1999*, art. 86, besluit 4). Dat lijkt erop te wijzen dat tot 2005 iedere plaatselijke kerk de vrijheid had voor een eigen beleid inzake gasten aan het avondmaal. Maar voordat al te vlot geconcludeerd wordt, is het goed erop te wijzen dat de synode deze uitspraak deed in het heel bepaalde en heel beperkte kader van haar besluiten inzake kerkelijke eenheid. En dat bovendien op een moment dat er nog geen zgn. 'federatief groeimodel' bestond (zie op dit punt nu: *Acta GS Amersfoort 2005*, blz. 298, sub 2.b). De vraag was dus ook door de synode van Leusden nog niet beantwoord: is de toelating tot het avondmaal niet gewoon een verantwoordelijkheid van de kerkenraad?

De synode van Amersfoort-Centrum heeft uitdrukkelijk overwogen dat een *synode* geen mensen tot het avondmaal toelaat. Dat doet een kerkenraad. Die toetst, weegt af en neemt de concrete beslissing tot toelating (vgl. grond 2: 'voor de concrete toelating tot en afhouding van het avondmaal is de plaatselijke kerk, vertegenwoordigd door haar ambtsdragers, verantwoordelijk'). Maar de grénzen waarbinnen een kerkenraad dat doet, zijn wel een zaak van gemeenschappelijke afspraak. Dat blijkt alleen al uit het feit dat we in de kerkorde een artikel als artikel 60 over de toelating tot het avondmaal hebben staan (vgl. grond 1: 'de toelating tot het avondmaal, geregeld in art. 60 KO, is een zaak die de kerken gezamenlijk aangaat')! Terecht heeft de PS Holland-Noord aan de *generale* synode gevraagd om een toelichting dan wel uitspraak over een in artikel 60 KO niet expliciet behandelde uitzonderingssituatie. En even terecht heeft de synode in haar antwoord de bevoegdheid van de kerkenraden erkend door geen gedetailleerde regelgeving voor te schrijven, maar de concrete toelating binnen vastgestelde kaders te laten aan de kerkenraden. Binnen generaal vast te stellen kaders hebben kerkenraden een eigen bevoegdheid en verantwoordelijkheid om gasten al dan niet toe te laten.

Er is in de pers geklaagd over onduidelijkheid van de door de synode genoemde ijkpunten. Maar dat heeft hiérmee te maken. De synode wilde niet op de stoel van de kerkenraden gaan zitten en niet treden in de concrete afweging die de eigen verantwoordelijkheid en bevoegdheid van de kerkenraad is. Ze wilde slechts generaal vast te stellen grenzen aangeven.

Eigen verantwoordelijkheid?

De PS Holland-Noord 2005 omschreef als het gevoelen van sommigen dat

1. artikel 60 KO niets zegt over de toelating van gasten uit andere dan zusterkerken, en
2. dat voor de toegang van die gasten de verantwoordelijkheid bij de avondmaalganger zelf ligt.

Het eerste heeft de synode van Amersfoort-Centrum toegestemd, het tweede heeft ze uitdrukkelijk ontkend.

De synode heeft geen streep afgedaan van de eigen verantwoordelijkheid van de gasten. Zij moeten zichzelf beproeven: 'alle deelnemers aan het avondmaal (gemeenteleden en gasten) worden in het formulier aangesproken op hun eigen verantwoordelijkheid naar 1 Kor. 11:27-29' (grond 3).

Maar daarnaast, zegt de synode, is er de verantwoordelijkheid van de christelijke kerk: 'de kerk is verantwoordelijk voor het heilig houden van de avondmaalstafel' (grond 3). Gasten van elders worden niet op grond van hun eigen inzicht toegelaten. Als ze behoren tot een kerk die als kerk van Christus erkend is, is het oordeel van hun eigen kerk(enraad) beslissend (grond 4). Als ze behoren tot een kerk die niet als zodanig erkend is, worden ze niet op hun eigen getuigenis of op grond van het oordeel van hun kerkenraad toegelaten, maar worden ze toegelaten en door de gemeente aan tafel ontvangen nadat zij 'ten overstaan van de kerkenraad' die het avondmaal aanricht, hun instemming hebben betuigd met de gereformeerde leer en zij 'voor zover de kerkenraad bekend' godvrezend leven (grond 5). Het is die kerkenraad die zich ervan overtuigd moet hebben dat de gast voldoet aan de criteria die er voor avondmaalviering bestaan. Daarmee is dus maar niet het getuigenis van de avondmaalganger, maar het oordeel van de kerkenraad die toelaat, beslissend.

Plaatselijke effectuering

De synode heeft aangegeven zowel wat artikel 60 KO betekent als wat de bevoegdheid en verantwoordelijkheid van kerkenraad en synode in dezen is.

Verderop hoop ik aan te geven welke criteria de synode door kerkenraden aangelegd wil zien. Voor nu volsta ik ermee in te gaan op de vraag waarmee ik begon: om wat voor effectuering vraagt dit besluit in de plaatselijke kerken?

De synode van Amersfoort-Centrum nam haar besluit naar aanleiding van een concrete vraag van de PS Holland-Noord 2005. Op die PS bestond onduidelijkheid over de reikwijdte van artikel 60 KO. Staat dit artikel een eventuele toelating van gasten uit andere kerken toe of sluit het die bij voorbaat uit? Kunnen kerkenraden in dezen een eigen beleid voeren of niet? Op die vraag heeft de synode *geantwoord* dat als kerken gasten uit andere kerken willen toelaten, dat *mogelijk* is ('kan'!) *mits* het gebeurt binnen het door de gezamenlijke kerken aangegeven kader. Daarmee is door de synode duidelijkheid geschapen voor een situatie die noch in artikel 60 KO noch ergens anders was geregeld, en waarover blijkens de vraag van de PS Holland-Noord 2005 onduidelijkheid bestond.

Er is door de synode geen gedetailleerde regel aan de kerken opgelegd die hun verplicht concreet aangeduide gasten toe te laten. Er is slechts een - tot dusver niet bestaande - *grens* gesteld. Daarbinnen blijft iedere kerkenraad bevoegd en geroepen tot een eigen beleid. Daarvoor geldt: *als* u gasten toe wilt laten, dan *kan* dat, maar wel *binnen dit kader*. Deze begrenzing dient als bindend aanvaard te worden, tenzij dit in strijd is met Gods Woord of de kerkorde (art. 31 KO) dan wel de kerken gezamenlijk van oordeel zijn dat deze regeling dient te worden veranderd (art. 33 KO).

Plaatselijke effectuering van het besluit in artikel 50 van de *Acta* van de synode van Amersfoort-Centrum houdt in dezen dus niet in, dat kerken worden gedwongen tot een door de synode gedetailleerd voorgeschreven nieuw beleid, maar dat kerken als ze gasten willen toelaten, daarbij moeten blijven binnen het afgesproken generale kader.